

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کلیدهای تربیت کودکان و نوجوانان

کلیدهای پرورش
هوش اخلاقی
در کودکان و نوجوانان

هفت نیکخویی اساسی که به کودکان انجام کار درست را می‌آموزد

دکتر میشل بُربا

مترجم: فرناز فرود

پیشگفتار: دکتر عبدالعظیم کریمی

- سرشناسه : بریا، میشل، ۱۹۵۰ - م. Borba Michele
 عنوان و نام پدیدآور : کلیدهای پرورش هوش اخلاقی در کودکان و نوجوانان: هفت نیکجویی اساسی که به کودکان انجام کار درست را می‌آموزد/ میشل بریا؛ مترجم فرناز فرود.
 مشخصات نشر : تهران، صابرین، ۱۳۹۰.
 مشخصات ظاهری : ۲۸۰ ص.
 فروخت : کلیدهای تربیت کودکان و نوجوانان.
 شابک : 978-964-2785-45-2
 وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا
 یادداشت : عنوان اصلی: Building moral intelligence: the seven essential virtues that teach kids to do the right thing, c2001.
 یادداشت : کتاب حاضر نخستین‌بار تحت عنوان «کلیدهای پرورش رفتار و ارزشهای اخلاقی در کودکان و نوجوانان...» توسط همین انتشارات در سال ۱۳۸۸ و سپس تحت عنوان «پرورش هوش اخلاقی: هفت فضیلت اساسی که برای درست رفتار کردن به فرزندان باید آموخت» توسط انتشارات رشد در سال ۱۳۹۰ منتشر شده است.
 عنوان دیگر : کلیدهای پرورش رفتار و ارزشهای اخلاقی در کودکان و نوجوانان...
 عنوان دیگر : پرورش هوش اخلاقی: هفت فضیلت اساسی که برای درست رفتار کردن به فرزندان باید آموخت.
 موضوع : رشد اخلاقی.
 موضوع : تقوا — راهنمای آموزشی.
 موضوع : تربیت اخلاقی.
 موضوع : کودکان — سرپرستی.
 شناسه افزوده : فرود، فرناز، ۱۳۳۳ - ، مترجم.
 رده‌بندی کنگره : ۱۳۹۰ ب ۴ ر ۴۶ / BF ۷۲۳
 رده‌بندی دیویی : ۶۴۹/۷
 شماره کتابشناسی ملی : ۲۶۵۴۴۲۷

کتابهای دانه

مؤسسه انتشارات صابرین ۸۸۹۶۸۸۹۰

کلیدهای پرورش هوش اخلاقی در کودکان و نوجوانان
 دکتر میشل بریا

پیشگفتار	دکتر عبدالعظیم کریمی
مترجم	فرناز فرود
ویراستار	مینا غرویان
اجرای طرح جلد	نرگس محمدی
تعداد	۳۰۰۰
چاپ اول	۱۳۹۰
لیتوگرافی	کارا
چاپ جلد	اکسیر
چاپ متن و صحافی	پژمان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۷۸۵-۴۵-۲

ISBN: 978-964-2785-45-2

حقوق ناشر محفوظ است.

قیمت ۵۵۰۰ تومان

فهرست مطالب

۵	.....	سخن ناشر	۵
۷	.....	پیشگفتار: دکتر عبدالعظیم کریمی	۷
۱۳	.....	مقدمه	۱۳
۲۶	.....	فصل ۱ اولین نیکخویی اساسی: همدلی	۲۶
۶۳	.....	فصل ۲ دومین نیکخویی اساسی: وجدان	۶۳
۹۷	.....	فصل ۳ سومین نیکخویی اساسی: خویشتن داری	۹۷
۱۳۴	.....	فصل ۴ چهارمین نیکخویی اساسی: احترام	۱۳۴
۱۷۱	.....	فصل ۵ پنجمین نیکخویی اساسی: مهربانی	۱۷۱
۲۰۶	.....	فصل ۶ ششمین نیکخویی اساسی: بردباری	۲۰۶
۲۴۰	.....	فصل ۷ هفتمین نیکخویی اساسی: انصاف	۲۴۰
۲۷۸	.....	نمایه	۲۷۸

سخن ناشر

خواننده محترم، کتابی که پیش روی دارید، یک جلد از کلیدهای تربیت کودکان و نوجوانان است.

کتابهای این مجموعه، با وجود ارتباط موضوعی، هرکدام از نظر مطلب مستقل هستند. آمادگی برای زایمان، روشهای مناسب و صحیح شیر دادن، تولد فرزند دوم، نقش پدر در تربیت کودک، پرورش کودک تیزهوش، آموختن به کودکان درباره خدا، سلامت جنسی در کودکان و نوجوانان، پرورش فرزندان امیدوار و موفق، کلیدهای رفتار با نوجوانان و نیز مطالب متنوع و جالب دیگری که به روشها و مشکلات تربیتی کودکان و نوجوانان تا سنین بلوغ می‌پردازد، موضوع کتابهای این مجموعه را تشکیل می‌دهند.

روش نویسندگان این کتابها، آموزش شیوه‌های عملی به والدین است. در نتیجه، هرکتاب از فصلهای متعددی تشکیل شده است که هر فصل به توضیح یک روش کلیدی می‌پردازد. مجموعه کلیدهای تربیت کودکان و نوجوانان، علاوه بر پیشنهاد علمی و معتبر خود، از زبانی ساده برای توضیح مطالب و انتقال آنها به خواننده استفاده کرده است که برای عموم مادران و پدران جوان قابل استفاده خواهد بود.

کتابی که در دست دارید به منظور ترویج اخلاق در جامعه و کمک به والدین برای تربیت فرزندان نیکخو ترجمه شده است.

با این هدف و با توجه به راهنماییهای کارشناسان چند تن از روان‌شناسان و جامعه‌شناسان ایرانی حدود ده درصد از متن اصلی کاسته شده است تا مطالب

نامربوط به فرهنگ و جامعه ما حوصله خواننده علاقه‌مند را سر نبرد و این نوشته از هدف دور نیفتد.

مؤسسه انتشارات صابرین

پیشگفتار

از امیر مؤمنان علی (ع) نقل است که فرمود: «الْجِلْمُ تَمَامُ الْعَقْلِ^۱». تمامیت «خردورزی» در «بردباری» است. در این کلام موجز چنانچه خرد را نماد «هوش» و فرهیختگی، و بردباری را نشانه‌ای از «اخلاق» و فرزانه‌گی در نظر بگیریم مفهوم «هوش اخلاقی»^۲ در وسیع‌ترین و عمیق‌ترین مفهوم خود نمایان می‌گردد. در واقع، غایت عقلانیت و هوشمندی، دست یافتن به فضیلت بردباری و نیک‌خویی است. و عصاره همه خوبیها و ارزشهای والا در «خویش‌بانی» و «خویش‌داری» نهفته است.

اگر «هوش» را ظرفیت سازگاری با موقعیت جدید قلمداد کنیم، آنگاه «اخلاق»، ظرفیت سازماندهی ارزشی به این موقعیت را پوشش خواهد داد. از این رو «هوش اخلاقی» می‌تواند گستره و ژرفای توانمندیهای فکری و عاطفی را در همه مراحل و ابعاد زندگی نمایان ساخته و نیکی و «نیک‌خلقی» را پدید آورد.

اما تا چه اندازه موضوع «رشد اخلاقی» در کنار «رشد هوشی» مورد توجه اولیاء و مربیان قرار می‌گیرد؟ تا چه اندازه رابطه بین «فرآیندهای ذهنی» با «فرآیندهای عاطفی» در زندگی کودکان مطالعه و ارزیابی می‌شود؟

۱. غررالْحکْم و دررالکلم؛ ۱: ۲۶۴

آیا به همان اندازه که والدین نگران «هوش منطقی»^۱ کودکان خود هستند به همان اندازه نسبت به «هوش اخلاقی» آنها حساسیت دارند؟

آیا به همان میزان که از فرزندان خود انتظار دارند تا در «کارنامه آموزشی» خود نمرات بالا ردیف کنند به همان میزان از آنها انتظار دارند که در رفتارها و ارزشهای اخلاقی نیز نمره بالا به دست آورند؟

آیا به همان اندازه که والدین به «خوش‌گلی» و «خوش‌لباسی» فرزندان خود حساس هستند به «خوش‌دلی» و «خوش‌خلقی» آنها نیز توجه دارند؟

آیا به همان اندازه که والدین به قدرت ذهن‌ورزی مغز فرزندانشان توجه می‌کنند به همان اندازه به مهرورزی قلب و زیبایی عواطف و احساسات آنها نیز توجه می‌کنند؟

آیا به همان اندازه که اولیاء و مربیان در صدد افزایش معدل درسی دانش‌آموزان هستند به افزایش معدل اخلاقی آنها نیز توجه دارند؟

آیا به همان اندازه که والدین برای موفقیت فرزندانشان در رقابتهای آزمون ورود دانشگاهها حساس هستند به موفقیت آنها در آزمون زندگی فردی و اجتماعی نیز توجه می‌کنند؟

به نظر می‌رسد پاسخ به این پرسش‌ها در اغلب موارد منفی باشد. زیرا نگاه تک‌ساحتی به تربیت کودکان و نوجوانان موجب شده است سایر ابعاد وجودی آنها نادیده گرفته شود.

در حقیقت؛ بسیاری از فرزندان ما بزرگ می‌شوند اما اندکی از آنها بلوغ و پختگی را تجربه می‌کنند؛

بسیاری از فرزندان ما در مدرسه رسمی «دانش آموخته» می‌شوند اما اندکی از آنها در مدرسه زندگی «فرهیخته» می‌شوند؛

بسیاری از فرزندان ما «آموزش» می‌بینند اما اندکی از آنها «پرورش» می‌یابند؛

بسیاری از فرزندان ما درسها و نصایح اخلاقی را فرا می‌گیرند اما اندکی از آنها به منش اخلاقی و کردار معنوی دست می‌یابند؛

بسیاری از فرزندان ما «مراحل رشد ذهنی» را به سرعت طی می‌کنند اما اندکی از آنها موفق به طی کردن «مراحل رشد اخلاقی» می‌شوند؛

بسیاری از فرزندان ما مهارت‌های حل مسئله را در «مدرسه» یاد می‌گیرند، اما اندکی از آنها توان حل مشکلات خود را در «زندگی» دارند؛ بسیاری از فرزندان ما در کسب «دانش» به سطوح بالای تحصیلی می‌رسند اما اندکی از آنها به درجات بالای «منش» و «بینش» دست می‌یابند؛

پس برای آنکه بین این ابعاد رابطه معنی‌دار برقرار شود باید «تحول اخلاقی» به موازات «تحول شناختی» در کودکان پرورش یابد و «پایگاه عاطفی قلب» به میزان «پایگاه شناختی مغز» کودک مورد توجه قرار گیرد و این مهم بدون پرورش رفتار و ارزشهای اخلاقی یا به عبارت بهتر «هوش اخلاقی» امکان‌پذیر نخواهد بود.

اما هوش اخلاقی چیست؟ چگونه شکل می‌گیرد؟ کارکرد آن چیست؟ آیا روشهایی برای پرورش آن وجود دارد؟ عوامل مؤثر در هوش اخلاقی کدامند؟ آیا هوش اخلاقی یک مقوله فطری است یا اکتسابی؟ نقش وراثت و محیط در شکل‌دهی هوش اخلاقی چگونه است؟ آیا هوش اخلاقی نیز مانند سایر مفاهیم ذهنی و عاطفی واجد مراحل و دوره‌های خاصی است؟

عوامل سرعت‌دهنده به رشد هوش اخلاقی کدامند؟ آیا قواعد و روشهایی وجود دارد که بتوان از طریق آن کودکان را با ضریب بالای هوش اخلاقی پرورش داد؟

در واقع، سهم طبیعت^۱ و تربیت^۲ در «شکل دهی هوش اخلاقی» به چه میزان است؟ نمونه‌ها و مثالهای عملی و روزمره برای پرورش هوش اخلاقی کودکان در خانه و مدرسه کدامند؟

روان‌شناسان و پژوهشگران بزرگی در حیطه رشد اخلاقی کودکان نظریه‌پردازی کرده‌اند که بسیاری از این نظریه‌ها در کتابهای روان‌شناسی رشد و تحول کودک مورد استفاده قرار می‌گیرد.

دانستن اینکه تحول روانی کودک از مراحل خاص عبور می‌کند و هریک از مراحل اقتضاهای ویژه‌ای را به لحاظ روش^۳، محتوا^۴ و هدف^۵ می‌طلبد، می‌تواند به اولیاء و مربیان کمک نماید که بدانند در هر مرحله از تحول اخلاقی فرزند خود چه انتظاراتی می‌توانند از او داشته باشند.

مسئله تبیین علمی و روان‌شناختی مراحل شکل‌گیری اخلاقی در کودکان و روشهای عملی پرورش ارزشهای اخلاقی در محیطهای رسمی و غیررسمی از جدیدترین مباحثی است که از دهه هفتاد به این سو جزء جدی‌ترین و عمده‌ترین مقوله‌های روان‌شناسان تربیتی کودک قرار گرفته است.

به عنوان مثال در مورد اینکه اصولاً مفاهیم و ارزشهای اخلاقی چگونه در کودکان به وجود می‌آید؟ عوامل مؤثر در رشد و ارتقاء این مفاهیم چیست؟ مبانی روان‌شناختی^۶ اخلاق چیست؟ رابطه بین فطرت^۷ و فرهنگ^۸ در شکل‌دهی رفتار اخلاقی چگونه است؟ رابطه حکم اخلاقی^۹ و رفتار اخلاقی^{۱۰} چگونه تبیین می‌شود؟ آیا اساساً اخلاق و ارزشهای اخلاقی را می‌توان آموزش داد؟ آیا این ارزشها فطری‌اند یا

1. Nature

2. Nurture

3. Method

4. Content

5. Aim

6. Psychological

7. Innate

8. Culture

9. Moral Thought

10. Moral Behavior

اکتسابی، پیش ساخته طبیعتند و یا دست ساخته فرهنگ؟ و یا تعاملی دوجانبه از این منابع دوگانه؟ چگونه می توان در تربیت اخلاقی به فضایل پایدار و ارزشهای «درونی شده»^۱ دست یافت؟ چگونه می توان بین حکم اخلاقی و رفتار اخلاقی هماهنگی ایجاد نمود؟

عوامل مؤثر در تربیت اخلاقی همچون: هوش، فرهنگ، خانواده، روشهای تربیتی، تفاوتهای فردی، همسالان، تجربیات شخصی، انگیزه ها و عواطف و ... چه نقشی در پیشرفت یا پسرفت اخلاقی کودکان دارند؟ و اخلاق و انضباط «خودانگیخته»^۲ چه تفاوتی با اخلاق و انضباط «دگرانگیخته»^۳ دارند؟

کتاب کلیدهای پرورش هوش اخلاقی در کودکان و نوجوانان اثر دکتر «میشل بربا» با ترجمه روان و ارزنده سرکار خانم فرناز فرود راهنمای کامل و جامعی برای رشد اخلاقی کودکان به شمار می رود که می تواند ضمن پاسخ به پرسش های مطرح شده در این پیشگفتار، راه کارهای روشن و مفیدی را در اختیار اولیاء و مربیان قرار دهد.

یکی از ویژگیهای منحصر به فرد کتاب حاضر، نگاه تحولی به مفاهیم و ارزشهای اخلاقی در طول دوران رشد است. نویسنده با استفاده از آخرین یافته های روان شناختی در قلمرو رشد کودک تلاش نموده است تا هر یک از خصوصیات هفتگانه رشد اخلاقی را از بدو تولد تا پایان دوره نوجوانی مطابق با مراحل تحول روانی تبیین کند، تا والدین با آگاهی از روند شکل گیری مفاهیم اخلاقی نظیر همدردی، مهربانی، بردباری، خویشتن داری، احترام، وجدان و انصاف در فرزندان خود متناسب با هر مرحله راه کارهای تربیتی را انتخاب کنند.

در حقیقت توصیه ها و شیوه های تربیتی زمانی مؤثر و مفید خواهند

---

1. Internalized

2. Self-Simulated

3. Hetero Stimulated

بود که بدانیم چه کسی، چه چیزی را، به چه کسی، در چه شرایطی، با چه روشی، و در چه موقعیتی منتقل می‌کند و این دشوارترین، پیچیده‌ترین و در عین حال ظریف‌ترین و لطیف‌ترین رسالت والدین در تربیت کودکان است.

امید است خوانندگان نیک‌اندیش به ویژه والدین گرامی با مطالعه این اثر گرانقدر بتوانند بر پایه عشق و محبت، در تربیت فرزندان‌شان، شاداب، مستقل، امیدوار، دل‌آگاه و بردبار موفق گردند.

دکتر عبدالعظیم کریمی